

6. Громадські ради в цифрах: загальнонаціональний звіт із моніторингу формування громадських рад при центральних та місцевих органах виконавчої влади / УНЦПД. – К. : Агентство «Україна», 2011. – 4 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п>.

8. Урядовий сайт «Громадянське суспільство і влада». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/actual_lst/846.

9. Nutions in Transit. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org>.

10. Закон України «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

УДК 34.01

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Куракін О.М., к. ю. н.,

доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Автор статті переконаний, що психологічні проблеми механізму правового регулювання мають займати одне з центральних місць у дослідженнях функціонування та дії права. Однак існує думка про неадекватність психологічного підходу до вивчення правової дійсності.

У дослідженні правового регулювання необхідно враховувати невідповідність у підходах правової та психологічної наук до моделювання правової дійсності, що долається максимальним наближенням змісту правових понять (моделей) до реальної правової дійсності.

Ключові слова: механізм правового регулювання, психологія, поведінка, свідомість, правопорядок.

Автор статті впевнений, що психологические проблемы механизма правового регулирования должны занимать одно из центральных мест в исследованиях функционирования и действия права. Однако существует мнение о неадекватности психологического подхода к изучению правовой действительности.

В исследовании правового регулирования необходимо учитывать несоответствие в подходах правовой и психологической наук к моделированию правовой действительности, что преодолевается максимальным сближением содержания правовых понятий (моделей) к реальной правовой действительности.

Ключевые слова: механизм правового регулирования, психология, поведение, сознание, правопорядок.

Kurakin O.M. SOCIAL AND INDIVIDUAL ASPECTS IN MECHANISM OF LEGAL REGULATION

The author is confident that psychological problems of mechanism of legal regulation should deal with one of central research function and operation of law. However, there is a view of inadequacy of psychological approach to study of legal reality.

In a study of legal regulation must be considered a mismatch in approach of legal and psychological sciences to modeling legal reality that overcomes maximum content of convergence of legal understanding (models) to actual legal reality.

Key words: legal regulation mechanism, psychology, behavior, consciousness, rule of law.

Постановка проблеми. Право, законодавство, правова система орієнтовані в цілому на регулювання соціальних процесів, організацію життя суспільства в рамках існуючих суспільних відносин. Правовий вплив стає можливим тільки в силу того, що функціонування соціальних структур, будь-які соціальні процеси мають своїм змістом цілеспрямовану діяльність і спілкування людей. Тому соціальний ефект і сама можливість здійснення правового регулювання залежить не тільки від характеру правового впливу, але також від здатності і бажання людей свідомо сприймати і засвоювати його, будувати відповідно з ним свої вчинки і взаємини. Реалізація правових норм, їх дія здійснюються в діяльності, поведінці людей. Людський фактор є одним із визначальних у механізмі правового регулювання, тому без урахування та знання механізмів взаємодії людей і навколишнього середовища не обійтися.

Особа включається в процес правового регулювання незалежно від характеру регу-

льованих суспільних відносин (економічних, соціально-політичних, соціально-правових та ін.), тільки в поведінці людини, у взаєминах та взаємодії з іншими людьми об'єктивуються, стають реальністю правові розпорядження.

Ступінь розробленості проблеми. Підкреслюючи важливість цього механізму, Е.А. Лукашева пише: «Встановлення системи гарантій не забезпечує автоматичного забезпечення прав, свобод, їх реалізації. У цьому процесі важлива роль належить соціально-психологічному механізму, який виступає в якості регулятора поведінки суб'єкта, його діяльності» [1, с. 72]. Наукове осмислення взаємодії осіб із об'єктивною дійсністю не можливе без розкриття психологічних закономірностей, механізмів детермінуючого впливу соціальних чинників.

Розглядаючи цей механізм у межах правозастосування, В.В. Лазарєв підкреслює особливе значення людських потреб, виділяючи в детермінації правозастосування зовнішні та

внутрішні чинники. Серед зовнішніх факторів він вказує: систему правових норм, суспільну правову свідомість, громадську думку, інші соціальні норми, економічні та політичні умови, цінності культури та ін. До внутрішніх факторів він відносить: знання, навички, звички, вміння, здібності, темперамент, спрямованість, погляди та ін. Також автор зазначає, що «способи перекладу неправових елементів у живу тканину правопорядку ще чекають свого дослідження», що «важливо знати не тільки характер і стан зовнішніх та внутрішніх факторів, але також й стан тих каналів, по яких зовнішнє стає надбанням внутрішнього, а внутрішнє заявляє про себе у зовнішньому» [2, с. 35–67].

Крім психологічного аспекту правосвідомості в механізмі правового регулювання необхідно відзначити важливу роль її ідеологічного аспекту. Його значення визначається тим, що предмети відображення правосвідомості – держава і право – це соціальні явища, в яких в концентрованій формі знаходяться вираз такі глибинні, загальнозначущі соціальні процеси, як: «боротьба» за владу в державі, здійснення загальних, корінних інтересів більшої частини населення, взаємовідносини між націями та народами, взаємна співпраця держави й особи та ін. Правильне відображення таких соціальних явищ і закріплення їх у праві можливе при активній участі ідеологічної функції правової свідомості.

Політико-правова ідеологія є вищим проявом громадської соціальної свідомості. Правосвідомість суспільства невіддільна від ідеї суспільства та держави. Право навряд чи матиме колосальний вплив на свідомість і волю людей, якщо слабо проглядаються його орієнтири, і не визначений ідейний зв'язок у суспільстві, що може призвести до формування конформного позитивізму.

Соціально-психологічним та ідеологічним аспектам механізму правового регулювання присвятили свої роботи П.П. Баранов, Н.Л. Гранат, В.В. Лазарев, Е.А. Лукашева, А.Р. Ратинів, В.А. Серков, Н.Н. Тарасов, І.Є. Фарбер, В.А. Щегорцов та ін.

Метою праці є спроба розпочати науковий діалог із приводу визначення місця і ролі соціальних та індивідуальних засад в механізмі правового регулювання, форм їх взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Правосвідомість – універсальна форма дії механізму правового регулювання, іншими словами – чинник його ефективності. Правосвідомість здатна як активно впливати на елементи механізму правового регулювання, так й сама випробувати на собі їх вплив. На правосвідомість впливає існуюча в даному суспільстві нормативно-оціночна система (моральні та політичні імперативи, правова система), що передається в сферу правосвідомості за допомогою інформаційного механізму. Важливо відзначити, що істинність змісту інформації та розробленість інформаційних засобів впливають на формування правосвідомості, а отже, і правова інформація трансформується із зовнішньої у внутрішню через визначений соціально-психологічний механізм.

Правосвідомість досить активно проявляє себе в механізмі правового регулювання су-

спільних відносин. На думку Ю.Г. Ткаченко, в ній діють не специфічно-правові, а загальні механізми управління суспільством та механізми внутрішнього управління діями людей [3, с. 127].

Правосвідомість у механізмі правового регулювання суспільних відносин характеризує процеси формування та функціонування потреб, інтересів й мотивів (мотивації) учасників суспільних відносин, що відбуваються в результаті правового регулювання. Правосвідомість не просто віддзеркалює навколишню правову дійсність, а переломлює її через особистісну індивідуальність, яка складається з психічних особливостей особи, її життєвого досвіду, кола спілкування.

При дослідженні ролі правосвідомості в механізмі правового регулювання принципово методологічне значення мають положення, що розроблені в психології, про єдність свідомості та діяльності, про дію зовнішніх факторів через внутрішні особистісні умови, про соціальну детермінацію психологічного складу особистості.

Аналіз свідомості і діяльності особи дає можливість зрозуміти, що вони собою являють, як активні боки соціальної взаємодії, що породжують правову поведінку, який «внесок» вони здійснюють в детермінацію поведінки, як допомагають усвідомити складний процес цієї детермінації.

Згідно із загальним філософсько-психологічним визначенням, «свідомість – це вища, властива тільки людині та пов'язана з мовою функція мозку, що полягає в узагальненому оціночному й конструктивно-творчому перетворенні дійсності, в попередній уявній побудові дій і передбаченні їх результатів, у розумному регулюванні й самоконтролі поведінки людини» [4, с. 83].

Свідомість диференціюється на різні форми: політичну, правову, моральну, естетичну, економічну і т. д. Кожна форма суспільної свідомості має свій понятійний апарат та особливості, що зумовлені специфікою тих сторін суспільного життя, які вона відображає й спрямовує.

Специфікою правосвідомості є правове опосередкування та усвідомлення соціальних явищ, співвідношення їх з правовими вимогами, з уявленнями про необхідність і межі правового регулювання, з правовими оцінками й відносинами.

Соціальна поведінка рідко буває суто юридичною., як правило, вона регламентується різними видами соціальних норм, спрямовується та оцінюється різними сферами свідомості одночасно. Людина мотивує свою поведінку, включаючи в роботу цілісний механізм свідомо-вольової і неусвідомленої конструкції, при цьому коригує своє ставлення до певного об'єкта функціональними показниками свідомості, незалежно, будь-то сфера правового інтересу, політичного, етичного і т. п. З огляду на це не можна абсолютизувати роль правосвідомості у генезі правової поведінки і вважати, що протиправна або правомірна поведінка завжди залежить тільки від правосвідомості. Однак підставою розмежування відносно самостійних форм суспільної

свідомості, поряд із предметом відображення, виступають також його способи та форми, їх роль у суспільному житті. Такими специфічними способами і формами відображення правосвідомості суспільного життя є його специфічні правові поняття та категорії: «право» і «обов'язок», «закон» і «законність», «суд» і «правосуддя», «правопорушення» і «покарання» тощо.

Тісний зв'язок між ними не виключає якісної відмінності між названими формами свідомості. Правова свідомість відображає правові відносини між суб'єктами соціальних зв'язків. У сферу правової свідомості включаються такі правові явища, які отримують політичну оцінку, але за своєю суттю нею лише детерміновані, наприклад, особисті, соціально-економічні, політичні права людини і громадянина та ін.

Відносно вищесказаного необхідно обмовитися, що політичні, моральні й інші форми свідомості суттєво впливають на правосвідомість в її змістовному плані. Виділити в чистому вигляді якусь із форм свідомості практично неможливо. Всі форми індивідуальної та суспільної свідомості істотно взаємообумовлені. Однак у механізмі правового регулювання визначальною формою свідомості є правова в силу того, що об'єктом її відображення й реакції є явища правової дійсності.

Зв'язок права з психічними явищами, правовою свідомістю у механізмі правового регулювання може розглядатися, на наш погляд, у таких основних напрямках:

1. У праві отримують своє вираження та оцінку багато психологічних аспектів регульованих суспільних відносин. Психологічне є однією з необхідних сторін соціального. Суспільні відносини, що в першу чергу піддаються правовому регулюванню, повинні отримати адекватний вираз у змісті і формі висунування правових приписів. Їх відображення й оцінка у змісті правових норм є необхідною умовою соціальної виправданості, дієвості та ефективності таких норм.

2. Психологічну сторону має процес правотворчості. Створенню правових норм завжди передують відображення в суспільній правосвідомості тих соціальних потреб, на які ці норми мають відгукватися. Результатом є усвідомлення таких потреб у якості суспільних інтересів, оцінка можливих наслідків прийняття конкуруючих правових норм, їх співвідношення з цілями, що стоять перед суспільством та окремими його інститутами.

Психологічні явища опосередковують правотворчу діяльність і на рівні індивідуальної свідомості осіб, які безпосередньо нею займаються. Їх вивчення тим більше необхідно, що тут можливі різного роду спотворення через неправильні оцінки, упередження, стереотипність думок, недостатнє передбачення наслідків і т. д. У результаті норми можуть неповно або неправильно виражати в правовій формі регульовані суспільні відносини. Вплив правової психології на створення законодавчих актів постійно зростає. Це пов'язано з активною участю населення країни, окремих регіонів у прийнятті важливих рішень на державному та місцевому

рівнях. Таким чином, можна стверджувати, що формування правових норм – це не тільки юридичний, а й соціально-психологічний процес.

3. За допомогою психологічних процесів здійснюється пізнання права в цілому та окремих правових норм, їх тлумачення з метою дотримання, застосування і використання.

У найпростіших своїх формах пізнання права і правових явищ відбувається через спілкування та соціальну діяльність особи. Тут правозастосовчі дії державних органів та посадових осіб, події, дії, що мають юридичне значення й наслідки, правомірна і протиправна поведінка, використання наданих законом суб'єктивних прав або зловживання ними, багато інших правових явищ сприймаються у зв'язку з правом. При цьому, вони розглядаються як результати або передумови дії окремих норм права або права в цілому. Безпосередньо їх сприйняття не може дати досить глибокого розуміння самого права, його властивостей, специфіки його дії.

«Ставлення особистості до соціальних норм, – пише Е.М. Пеньков, – не зводиться до простого пристосування до них, а є складним співвідношенням дії і протидії існуючим нормам: їх прийняття або відторгнення, виконання, ігнорування чи порушення, фактичного або формального дотримання їх і т. д.» [5, с. 94]. Процес саморегулювання полягає не просто в порівнянні власної поведінки (або її моделі) з правовою нормою, а в переживанні всього цього в почуттях задоволення або незадоволення, захоплення або обурення.

Процес пізнання права, особливо при необхідності використання або застосування правових норм, породжує потребу в з'ясуванні їх змісту та сенсу, розуміння абстрактних юридичних понять, їх конкретизації щодо існуючих життєвих ситуацій. Ці пізнавальні дії передбачають вирішення розумових завдань, оцінку альтернативних варіантів поведінки, потребують включення понятійного мислення, вольових процесів та інших складних форм психічного відображення.

4. Психологічні явища, що пов'язані з суб'єктивним стороною особистісної поведінки та взаємовідносин у сфері правового регулювання, піддаються в ряді випадків правовій оцінці та тягнуть за собою цілком визначені юридичні наслідки.

Навіть саме загальне ознайомлення з текстами правових норм дозволяє виявити їх насиченість психологічною термінологією. Такі поняття, як «умисел», «мотив» і «мета злочину», «вина», «бажання», «усвідомлення», «передбачення», «намір», «спонукання», «несумлінність» або «обман», «загроза» та інші відображають психологічну сторону регульованих відносин, а також поряд з цим грають дуже істотну роль у соціально-правовій оцінці правомірних та протиправних форм поведінки й у визначенні їх юридичних наслідків.

5. Право взаємодіє з правосвідомістю в процесі правової соціалізації, яка є органічно властивим, необхідним моментом загальної соціалізації особи.

Соціалізація в науці розглядається як багатогранний процес входження індивіда в соціальне середовище, що передбачає соціальне пізнання та спілкування, засвоєння соціального досвіду, норм, цінностей, ролей, функцій, прав і обов'язків і т. д., перетворення їх у власні переконання, в установки та ціннісні орієнтації, що забезпечують адаптацію та соціальну активність особи.

У широкому сенсі слова соціалізація особи – це оволодіння нею культурою суспільства (в тому числі і правовою культурою). Правова соціалізація особи передбачає включення її в ціннісно-нормативну систему, яка охороняється правом. Ця ціннісно-нормативна система складає основу правосвідомості індивіда.

Правова соціалізація пов'язана з формуванням та модифікацією системи властивостей і якостей, а також механізмів саморегуляції поведінки особи, необхідних для її адаптації до специфіки поведінки і взаємовідносин у сфері дії права, і для забезпечення її соціально активної правової поведінки. У процесі правової соціалізації завжди реалізується виховна роль права, як основний засіб даної соціалізації.

Змістом процесу правової соціалізації є засвоєння особою соціальних цінностей, що схвалені та охороняються правом, системи діючих правових норм, як правил поведінки та критеріїв соціально-правової оцінки фактів і явищ, знань, навичок, звичок, які необхідні для правильної орієнтації в соціально-правовому середовищі, саморегуляції правової поведінки та взаємодії в межах правових відносин, елементів правової культури, функцій, ролей, статусів і відповідних суб'єктивних прав та обов'язків, притаманних людині у зв'язку з місцем, яке вона займає в системі правового регулювання.

Переконання, ціннісні орієнтації, установки особи, отримані нею в процесі правової соціалізації, є найважливішими передумовами ефективного правового регулювання. У свою чергу правове регулювання впливає на формування особистості, сприяє її правовій соціалізації.

6. Більшість зв'язків між правом та правосвідомістю (з її психологічним аспектом) виникає й існує у процесі функціонування, дії права. Різноманітні зв'язки між правом і психологічними явищами найчастіше тим або іншим чином проявляються саме в процесі здійснення права, або у зв'язку з ним, набуваючи життєвого сенсу, функціональної ролі та практичного значення. Психологічні явища розглядаються тут як необхідна, опосередковуюча ланка, що зв'язує правові норми з тим соціальним ефектом, на досягнення якого вони спрямовані.

Висновки. Психологічні проблеми механізму правового регулювання безумовно повинні займати значне місце в дослідженнях, присвячених питанням функціонування та дії права. Однак давню традицію має думка про неадекватність психологічного підходу до вивчення правової дійсності. Свого часу В. Штерн писав про співвідношення між психологією та нормативними науками: «Сутність

цих відносин виявляється в тому, що психології непритаманний момент оцінки, тоді як в нормативних науках він визначає саму їх основу» [6, с. 9–10]. Л.І. Петражицький намагався подолати це уявне протиріччя та пояснити психологічний механізм дії права, включивши в нормативне переживання так звані естетичні імпульси, які мають оціночний характер та визначають ставлення суб'єкта до вчинків [7, с. 171]. Подібна думка існує і в даний час. Але при цьому неприпустимо зводити механізм соціально-правового регулювання до «психологічної механіки» і відривати поведінку від зв'язку з її змістом та значенням.

Актуальність психологічної проблематики нормативно-правової регуляції, як правильно зауважив А.Р. Ратинов, базується «на нагальній практичній необхідності в досягненні глибинних змістовно-психологічних механізмів соціальної взаємодії людей, способів включення суб'єктивного фактора в суспільну практику» [8, с. 110]. Усвідомлення правомірності або протиправності своїх дій, упевненість у своїх правах, визнання за собою обов'язків, суб'єктивна відповідальність за свою поведінку, врахування відповідних негативних наслідків не можуть ігноруватися при вивченні психології правового регулювання.

У дослідженні правового регулювання необхідно враховувати невідповідність у підходах правової та психологічної наук до моделювання правової дійсності. Перша з них формує більшість своїх понять на основі нормативних логіко-юридичних моделей, що відображають правову дійсність із позицій «належного» [9, с. 29–31]. Психологію же цікавить «суще», тобто реальний, емпірично фіксований стан речей, не те, наприклад, як повинна думати і чим повинна керуватися людина, що приймає юридично значуще рішення, а те, як вона при цьому думає і з чого виходить насправді. Ця невідповідність долається максимальним наближенням змісту використовуваних у пізнанні правових понять (моделей) до реальної правової дійсності.

Теоретична концепція, що пояснює психологічні закономірності функціонування механізму правового регулювання, не може бути простою схемою положень і понять, запозичених із психологічної та юридичної наук. Для її формування потрібна самостійна теоретична робота з інтеграції цих положень на основі більш загальних методологічних принципів у напрямку пошуку близьких і більш далеких аналогій в теоретичних концепціях, гіпотезах і т. д. Для того, щоб обрати методологічно правильний підхід до психологічного дослідження механізму правового регулювання, принципово важливо відповісти на питання про наявність або відсутність своєрідності досліджуваних явищ. Це необхідно для обґрунтування положення про правову психологію, як структурний елемент правосвідомості, який розглядається у вигляді сукупності почуттів, емоцій, настроїв, переживань, звичок та відбиває ставлення людей до права, чинного та бажаного, а також до юридичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лукашева Е.А. Социалистическое право и личность. / Е.А. Лукашева; отв. ред. В.М. Чхиквадзе – М.: Наука. – 1967. – 160 с.
2. Лазарев В.В. Социально-психологические аспекты применения права / Лазарев В.В. – Казань: Изд-во Казанского ун-та. – 1982. – 143 с.
3. Ткаченко Ю.Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю.Г. Ткаченко – М.: Юрид. лит. – 1980. – 176 с.
4. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание / А.Г. Спиркин. – М.: Политиздат. – 1972. – 216 с.
5. Пеньков Е.М. Социальные нормы – регуляторы пове-

дения личности. Некоторые вопросы методологии и теории. / Е.М. Пеньков – М.: Мысль – 1972. – 198 с.

6. Штерн В. Прикладная психология: Изучение свидетельских показаний / В. Штерн // *Ложь и свидетельские показания*. – М. – 1910. – 185 с.

7. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. / Л.И. Петражицкий – Спб., 1909. – Т. 1. – 231 с.

8. Ратинов А.Р. Методологические вопросы юридической психологии. / А.Р. Ратинов – М. – 1888. – 317 с.

9. Керимов Д.А. Диалектический путь познания права / Д.А. Керимов // *Методологические проблемы советской юридической науки*. – М. – 1980. – С. 29–31.

УДК 342.813 «XIX» (043.2)

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В ЧАСИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Немченко С.С., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ

У статті показано розвиток процесу становлення вищої правової освіти в часи Київської Русі, форми закладів юридичної освіти, досліджено основні напрями розвитку правової освіти. Визначено, що вища правова освіти в цей час розвивалася на базі традицій звичаєвого права, традицій законодавства, що здійснювалось під значним церковним впливом. Також з'ясовано, що, окрім церкви, значний вплив на зміст правової освіти здійснила європейська правова традиція внаслідок тісної взаємодії із Візантією та європейськими державами.

Ключові слова: палацова школа, монастирська школа, канонічне право, Руська Правда, Київська Русь.

В статье показаны развитие процесса становления высшей правового образования во времена Киевской Руси, формы заведений юридического образования, исследованы основные направления развития правового образования. Определено, что высшее правовое образование в это время развивалась на базе традиций обычного права, традиций законодательства, осуществлялось под значительным церковным влиянием. Также установлено, что, кроме церкви, значительное влияние на содержание правового образования осуществила европейская правовая традиция вследствие тесного взаимодействия с Византией и европейскими государствами.

Ключевые слова: дворцовая школа, монастырская школа, каноническое право, Русская Правда, Киевская Русь.

Nemchenko S.S. BECOMING LEGAL EDUCATION KYIVAN RUS

The article shows the development process of the formation of higher legal education in Kievan Rus. Showing the form of legal education institutions, investigated the main directions of legal education at this time. Determined that the higher legal education in this time developed based on the traditions of customary law, based on the traditions of legislation carried under significant influence of the church. The article stipulates that in addition to the church, a significant impact on the content of legal education has made European legal tradition in the result of close cooperation with Byzantium and European countries.

Key words: palace school, monastery school, canon law, Ruska Pravda, Kievan Rus.

Постановка проблеми. Історія розвитку вищої правової освіти сягає своїм корінням у першопочатки вітчизняної державотворчості, коли українська держава, динамічно розвиваючись, досягла значних результатів у сфері культури, освіти й релігії. Високий рівень освіти в Київській Русі став взірцем для багатьох сусідніх країн і навіть країн-завойовників. Так, Велике Князівство Литовське, приєднавши землі Київської Русі, довгий час користувалося системою правового регулювання, що була сформована в давньоукраїнській державі, використовуючи Руську правду та інші законодавчі акти, у процесі застосування цих норм литовці вивчали правову систему

Київської Русі, що й було змістом правової освіти вже в пізньому Середньовіччі. З огляду на це нині актуальною є проблема дослідження давньоруської традиції становлення й розвитку правової освіти, що буде корисно в процесі побудови ефективної системи правової освіти в Україні в контексті активної євроінтеграційної політики.

Ступінь розробленості проблеми. Проблеми правової освіти в період Київської Русі є надзвичайно малодослідженими. Лише фрагментарно та побіжно ці аспекти вивчаються такими вченими, як М.М. Галицька, Г.П. Климова, І.М. Луцький, О.В. Станіков, С.В. Соколова, Т.М. Федоренко та ін. Найбільш